

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף ג

שן ורגל היכא כתיבי? היכן כתובים בתורה האבות 'שן ורגל'?

שנאמר בתורה **וְשַׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעִירוֹ בְּשָׂדֵה אַחֵר**, "ושלח" זה רגל, וכן נאמר בישעיהו **מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר**, "הרי שלשון 'שילוח' נאמרה ברגל. "ובער" זה שן, וכן נאמר במלכים **כָּאֲשֶׁר יְבַעַר הַגָּלֵל עַד תְּמוֹ**, "גלל" זו שן שלפעמים מגולה ולפעמים מכוסה, הרי שלשון 'ביעור' נאמרה בשן. [ביאור נוסף: "גלל" משמעותו גללי בהמה, דהיינו שהשן אוכלת ומבערת וזה נעשה גללים].

אמר מר... טעמא דכתב וכו': משמע שרק בגלל שנאמר **מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר** לכן אנחנו יודעים ש"ושלח" זה הרגל, ויש להבין מדוע צריך פסוק ללמדנו זאת והרי ברור שהפסוק "ושלח" הולך על רגל, שהרי קרן ושן כבר כתובים בתורה.

תשובה: איצטריך: ללא הפסוק **מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר** היינו חושבים שכל הפסוק **וְשַׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעִירוֹ בְּשָׂדֵה אַחֵר** הולך על שן, "וביער" הולך על שן שמכלה את הקרן דהיינו גם את גוף הדבר שאכלה (- "וביער" מל' שמבערת ומכלה לגמרי), "ושלח" הולך על שן שלא מכלה את הקרן כגון שאכלה ערוגה שעתידה לחזור ולצמוח אבל לא ככתחילה, לכן אנו צריכים את הפסוק **מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר** ללמדנו ש"ושלח" זה רגל.

שאלה: והשתא: כעת שהעמדנו את "ושלח" על רגל, א"כ מנין לנו שהיבים על שן שלא מכלה את הקרן? (שהרי מסתבר ש"וביער" הולך על שן שמבערת ומכלה גם את הקרן לגמרי).

תשובה: דומיא דרגל: כמו ש'רגל' חייבת בין במכליא קרנא ובין לא מכליא קרנא, שהרי לא נאמר בה "וביער", כך שן חייבת בין במכליא קרנא ובין לא מכליא קרנא.

אמר מר... טעמא דכתב וכו': משמע שרק בגלל שנאמר **כָּאֲשֶׁר יְבַעַר הַגָּלֵל עַד תְּמוֹ** לכן אנחנו יודעים ש"ובער" זה שן, ויש להבין מדוע צריך פסוק ללמדנו זאת והרי ברור שהפסוק "ובער" הולך על שן, שהרי קרן ורגל כבר כתובים בתורה.

תשובה: איצטריך: ללא הפסוק "כְּאֲשֶׁר יִבְעַר הַגָּלֶל עַד תָּמוּ" היינו חושבים שכל הפסוק "וְשַׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעִירָהּ אַחֶר" הולך על רגל, "וביער" הולך על בהמה שהלכה מעצמה והזיקה ברגל, "ושלח" הולך על בהמה שבעליה שלח אותה לשדה של מישהו אחר והיא הזיקה ברגל, לכן אנו צריכים את הפסוק "כְּאֲשֶׁר יִבְעַר הַגָּלֶל עַד תָּמוּ" ללמדנו ש"ובער" זה שן.

שאלה: והשתא: כעת שהעמדנו את "ובער" על שן, א"כ מנין לנו שחייבים על רגל שהלכה מעצמה והזיקה? (שהרי מסתבר ש"ושלח" הולך על רגל שבעליה שלח אותה).

תשובה: דומיא דשן: כמו ש'שן' חייבת בין אם הלכה מעצמה ובין אם בעליה שלח אותה, שהרי לא נאמר בה "ושלח", כך רגל חייבת בין אם הלכה מעצמה ובין אם בעליה שלח אותה.

קושיא: ולכתוב רחמנא: שהתורה תכתוב רק "ושלח" ולא תכתוב "ובער", ומשמע גם רגל וגם שן, רגל - שנאמר "מְשַׁלְחֵי רֶגֶל הַשּׂוֹר וְהַחֲמֹר", שן - שנאמר "וְשֵׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם".

תירוץ: אי לאו קרא יתירה: ללא "ובער" היינו לומדים רק רגל שהזיקה מצוי אבל לא שן שאין הזיקה מצוי, או שהיינו לומדים רק שן שיש הנאה להזיקה אבל לא רגל שאין הנאה להזיקה.

קושיא: מכדי שקולין הן: והרי שן ורגל הם שקולים, דהיינו שאין אחד מהם חמור מהשני, שהרי בשניהם יש צד חמור (- שן יש הנאה להזיקה ורגל הזיקה מצוי), **דהי מינייהו מפקת?** כלומר איזה מהם תוציא ותפטור? והרי מהפסוק אפשר לדרוש את שניהם! וא"כ אפשר ללמוד את שניהם מ"ושלח" ולא צריך את "ובער".

תירוץ: איצטריך: צריך את "ובער", לפי שמ"ושלח" היינו יודעים שחייב רק כאשר הוא שלח את הבהמה בכוונה לרעות בשדה חברו, אבל אם הלכה מעצמה פטור, לכך נאמר "ובער" ללמדנו שאף כשהלכה מעצמה חייב.

*

נתחככה בכותל להנאתה: והפילה אותו, או שטינפה פירות להנאתה דהיינו שהתגלגלה עליהם. מקרים אלו הם תולדה של שן לפי שהם דומים לשן שיש הנאה להזיקה.

חוזרים לדברי רב פפא לעיל שאמר שיש תולדות שאינם כיוצא בהן:

שאלה: **מאי שנא וכו':** א"כ אי אפשר להעמיד את דברי רב פפא בשן (לעיל סוף ב:), שהרי התולדות של שן הנ"ל הם ממש כמו ה'אב' שן, שבין באב ובין בתולדה של 'שן' יש לכהמה הנאה להזיקה והבהמה היא ממונך ומוטל עליך לשמור עליה שלא תזיק.

תשובה: **אלא:** אלא באמת תולדה של שן דינה כשן, ודברי רב פפא נאמרו על תולדה של רגל.

*

בשערה: שנדבקו כלים בשערות שלה וגררה ושברה אותם. **בשליף שעליה:** במשא שסוחבת עליה. **בפרומביא שבפיה:** רסן שבפיה. **בזוג שבצוארה:** בפעמון שבצוארה. מקרים אלו הם תולדה של רגל לפי שהם דומים לרגל שמזיקה תוך כדי הילוכה ולא מתכוונת להזיק.

חוזרים לדברי רב פפא לעיל שאמר שיש תולדות שאינם כיוצא בהן:

שאלה: **מאי שנא וכו':** א"כ אי אפשר להעמיד את דברי רב פפא ברגל (לעיל סוף ב:), שהרי התולדות של רגל הנ"ל הם ממש כמו ה'אב' רגל, שבין באב ובין בתולדה של 'רגל' הזיקה מצוי והבהמה היא ממונך ומוטל עליך לשמור עליה שלא תזיק.

תשובה: **אלא:** אלא באמת תולדה של רגל דינה כרגל, ודברי רב פפא נאמרו על תולדה של בור.

*

תולדה דבר מאי ניהו: נאמר "וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו; ונפל שמה שור או חמור: בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו".

אם נאמר שבור עמוק עשרה טפחים הוא ה'אב' בגלל שבעומק כזה הבור ממית את הבהמה שנופלת לתוכו, אבל בור בעומק תשעה טפחים זוהי 'תולדה' - הרי לא כתוב בתורה עשרה טפחים ולא כתוב בתורה תשעה טפחים?

הא לא קשיא: לומדים זאת מהפסוק הנ"ל "והמת יהיה לו" שהתורה מדברת על בור שממית, ויודעים רבנן שרק בעומק עשרה טפחים הבור ממית. וממילא בהכרח שהפסוק מדבר על בור עשרה, ולכן הוא 'אב', אבל בור תשעה הוא 'תולדה'.

קושיא: **סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזקין**: הרי מהפרשה של בור משמע שיש גם בור של נזקין. כי בתחילה כתוב שאם יפול שור או חמור בתוך הבור, בעל הבור צריך לשלם. ומשמע בין על נזק ובין על מיתה. אלא שהתורה ממשיכה ואומרת שאם מת השור, בעל הבור ששילם את שווי לבעליו מקבל לעצמו את נבלת השור. ועל כך אמרו חכמים שדוקא בור של עשרה דרכו להמית, אבל בור תשעה דרכו רק להזיק. ולכן אם נפל שור בכור תשעה ומת, בעל הבור פטור מלשלם, כי בודאי שהשור לא מת בגלל הבור, אלא מסיבה אחרת. אבל פשוט שאם השור הוזק בכור תשעה, בעל הבור חייב לשלם.

אלא אאבנו סכיננו ומשאו: אם הניח אבן, סכין, או 'משא' (=חבילה) ברשות הרבים ונתקל בהם אדם וניזוק - חייב הבעלים לשלם את הנזק. וזוהי תולדה של 'בור'. ועליה אמר רב פפא שדין התולדה אינו כמו האב.

היכי דמי: איך מדובר? אם מדובר שהבעלים הפקיר את ה'אבנו סכיננו ומשאו' שהשאיר אותם ברשות הרבים - לכולי עלמא (כדלהלן) דין התולדה הזו כמו האב, משום שמבור לומדים: כמו שבור הוא תקלה שאדם מפקיר אותה ברשות הרבים וחייב על ההיזק שלה, כך כל תקלה שאדם מפקיר ברשות הרבים חייב עליה.

ואי דלא אפקרינהו: ואם מדובר שהוא לא הפקיר את ה'אבנו סכיננו ומשאו' - הרי נחלקו בזה רב ושמואל לקמן (בפרק המניח). לדעת שמואל כל תקלה דומה ל'בור' ואפילו אם לא הפקיר אותה. לדעת רב תקלה השייכת לבעליה דומה ל'שור' שהוא ממונו של אדם ומזיק אחרים.

לדעת רב 'אבנו סכיננו ומשאו' שלא הפקירם הם תולדה של 'שור', וכבר אמרנו לעיל שתולדה של שור דינה כשור. ואפילו לדעת שמואל ש'אבנו סכיננו ומשאו' שלא הפקירם הם תולדה של 'בור' - צריך להיות דינם כמו בור עצמו, וממילא לא עליהם דיבר רב פפא. והגמרא מבארת מדוע דינם אמור להיות כבור:

מאי שנא בור: ההגדרה של בור היא: א. תחילת עשייתו היתה לנזק (דהיינו כשחפרו אותו יצרו נזק) ב. הוא ממונו של החופר (אפילו שהוא הפקיר אותו - התורה החשיבה את הבור ברשותו של החופר כנאמר 'בעל הבור'. נמוק"י). ג. שמירתו מוטלת על הבעלים שחפר אותו.

ואם כן גם 'אבנו סכינו ומשאו' נמצאים באותה הגדרה (ו'תחילת עשייתן לנזק' הכוונה שכשהוא הניח אותם ברשות הרבים ועשה אותם 'בור' הוא עשה נזק), ודינם צריך להיות שווה.

אלא: ולכן הגמרא מסיקה שרוב פפא לא דיבר על תולדה של בור, והיא עוברת לאב הבא: מבעה.

מאי ניהו: מהו האב ומהו התולדה של מבעה? נחלקו רב ושמואל מהו 'מבעה'? (ומחלוקתם תתבאר לקמן בהרחבה). לדעת שמואל זהו 'שן'. ולדעת רב זהו 'אדם' שהזיק.

וכי תימא אב ניעור תולדה ישן: אולי נאמר שהאב של 'אדם' זה אדם שהזיק כשהוא ער, ואילו התולדה זה אדם שהזיק תוך כדי שינה.

אלא אכיוו וניעו: התולדות של 'אדם' זה הרוק שלו (= כיחו) והנזלת שלו (= ניעו).

היכי דמי: איך מדובר? אם האדם הזיק איתם בתוך כדי יריקה, כגון שירק וטינף בגדי משי, או ירק לתוך משקה וקלקל אותו - הרי זהו ממש האב של 'אדם' דהיינו אדם שמזיק בכוח שלו (ואין הבדל אם הזיק על ידי היד והרגל שלו או על ידי הרוק). ואם מדובר שהוא ירק אותם על הרצפה ולאחר מכן עבר שם אדם והוזק בהם - הרי זוהי תולדה של 'בור' ולא של 'אדם' כי זוהי תקלה שהוא הניח אותה ברה"ר והפקיר אותה וכנ"ל.

ולכן הגמרא עוברת לאב הבא: אש, ומבארת מה התולדה של אש.

אילימא 'אבנו סכינו ומשאו' שהניחן בראש גגו: ובאה רוח מצויה והעיפה אותם, והם נפלו והזיקו את הנמצא למטה. (מדובר ברוח מצויה כי ברוח שאינה מצויה זהו אונס והוא פטור). ואיך מדובר? שתוך כדי שהם עפו הם הזיקו - הרי זה ממש כמו אש ואין סיבה לומר שדין התולדה יהיה שונה מהאב. כי ההגדרה של אש היא: 'כח אחר מעורב בו' = כלומר הכח של הרוח מזיז את האש וגורם לה להתפשט, והאדם שהדליק את האש אמור לקחת את זה בחשבון ולשמור על האש שלא תתפשט ותזיק לאחרים. וכך גם ב'אבנו סכינו ומשאו' היה עליו לדעת שאם הוא מניח אותם בראש הגג הרוח תעיף אותם והם יכולים להזיק.

ולכן הגמרא אומרת שרוב פפא התכוין לתולדה של רגל.

קושיא: רגל? הא אוקימנא תולדה דרגל כרגל: כבר אמרנו לעיל שתולדה של רגל דינה כרגל.

תירוץ: בחצי נזק צרות: בהמה שהלכה והתיזה אבנים תוך כדי הילוכה והם שברו את הכלים - הלכה למשה מסיני שמשלם רק חצי נזק. 'צרות' זו תולדה של 'רגל'. ועליה אמר רב פפא ש'תולדותיהן לאו כיוצא בהן' כי האב של רגל משלם נזק שלם ואילו התולדה חצי נזק.

קושיא: ואמאי קרי לה תולדה דרגל: אם דינה לא כרגל מדוע קוראים לה 'רגל' (היה צריך לקרוא לה שם חדש. תוס'?)

תירוץ: לשלם מן העלייה: היא דומה ל'רגל' בכך שאם הנזק שהזיקה גדול יותר מהשווי של הבהמה - על המזיק לשלם את ההפרש מכספו, כמו ב'רגל'. אבל ב'קרן' המזיק משלם את הנזק רק מגופה של הבהמה, ואם הנזק גדול יותר - הניזק מפסיד. (דינים אלו נלמדים מפסוקים עיין רש"י).

קושיא: והא מיבעי בעי רבא: והרי רבא מסתפק בכך?

תירוץ: לרבא מיבעיא ליה, לרב פפא פשיטא ליה: רבא אכן הסתפק בזה, אבל לרב פפא פשוט הדבר שמשלם מהעלייה.

לרבא דמבעיא ליה אמאי וכו': מדוע לרבא צרות הם תולדה של רגל?

תירוץ: לפוטרה ברשות הרבים: כמו ש'רגל' שהזיקה ברה"ר פטור, כך צרות אם הזיקו ברה"ר פטור. (וכל החיוב הוא רק כשהבהמה נכנסה לרשות הניזק והזיקה (שם).

*

דכתיב 'אמר שומר וכו': פירוש הפסוק: אמר 'השומר' הקב"ה יבוא 'בוקר' גאולה לצדיקים 'ולילה' חושך לרשעים - אם תשובו בתשובה ותבקשו (= בעיו) מחילה, תזכו לכך. נמצא שהלשון 'בעיו' נאמר בכני אדם. ולכן 'מבעה' זהו אדם'.

דכתיב 'איך נחפשו עשיו וכו': והגמרא שואלת 'מאי משמע?' ומבארת על פי תרגומו של רב יוסף: איך חיפשו אצל עשיו וגילו את מטמונותיו. 'נבעו' הוא לשון גילוי, וזו ה'שן' שלפעמים היא מכוסה (בתוך הפה) ולפעמים מגולה.

ורב מאי טעמא לא אמר כשמואל: מדוע רב לא סובר כשמואל? והתשובה: משום שאם 'מבעה' זה 'שן' היתה המשנה צריכה לקרוא לזה בלשון 'נבעה' = כי השן עצמה נגלית, ולא בלשון 'מבעה' = דבר שמבעה דבר אחר.

ושמואל מ"ט לא אמר כרב: משום שאם מבעה זה 'אדם' היה צריך לקרוא לזה 'בועה' = כי האדם עצמו מבקש, ולא 'מבעה' מפעיל מישהו אחר שיבקש.